

УДК 364.632-053.2-787.34:316.362

DOI <https://doi.org/10.32782/humanitas/2023.4.13>

Світлана ЧЕРНЕТА

доктор педагогічних наук, доцент, завідувач кафедри соціальної роботи та педагогіки вищої школи, Волинський національний університет імені Лесі Українки, пр. Волі, 13, м. Луцьк, Україна, 43025

ORCID: 0000-0002-9939-7591

Бібліографічний опис статті: Чернета, С. (2023). Соціальна підтримка жінок, які постраждали від домашнього насильства. *Ввічливість. Humanitas*, 4, 92–97, doi: <https://doi.org/10.32782/humanitas/2023.4.13>

СОЦІАЛЬНА ПІДТРИМКА ЖІНОК, ЯКІ ПОСТРАЖДАЛИ ВІД ДОМАШНЬОГО НАСИЛЬСТВА

Протягом 2022 року до органів поліції та соціального захисту надійшло 251 829 звернень щодо домашнього насильства. Протягом 2022 року зареєстровано 244 381 заява і повідомлення про кримінальні правопорушення та інші події, пов'язані з домашнім насильством.

Метою статті є аналіз нормативно-правових положень, які регламентують захисту прав і свобод осіб, які постраждали від домашнього насильства та насильства стосовно жінок (гендерно зумовленого насильства); характеристика особливостей надання соціальної підтримки жінок, постраждалих від домашнього насильства.

У статті здійснено огляд правових засад і наявних соціальних ресурсів, щодо організації запобігання та протидії домашньому та гендерно зумовленому насильству; основних методів допомоги особам, які постраждали від домашнього насильства (шелтери, консультації для постраждалих, гарячі лінії, подружня психотерапія та консультування, родинна конференція, групи взаємної підтримки, корекційні програми підтримки, корекційні програми для кривдника).

Автори статті роблять висновок, організація ефективної взаємодії державних і недержавних установ щодо запобігання та протидії домашнього насильства, а також соціальна підтримка жінок, які постраждали від домашнього насильства, повинна покладатись на фахівців із соціальної роботи. Оскільки напрям їх професійної діяльності направлено на соціальні послуги соціально вразливих категорій населення, у тому числі жінок, які постраждали від домашнього насильства.

Ключові слова: домашнє насильство; жінки, постраждалі від домашнього насильства; гендерно зумовлене насильство; соціальна підтримка; гарячі лінії; шелтери; консультування.

Svitlana CHERNETA

Doctor of Pedagogical Sciences, Associate Professor, Head of the Department of Social Work and Pedagogy of Higher School, Lesya Ukrainka Volyn National University, 13 Voli ave., Lutsk, Ukraine, 43025

ORCID: 0000-0002-9939-7591

To cite this article: Cherneta, S. (2023). Sotsialna pidtrymka zhinok, yaki postrazhdaly vid domashnoho nasylystva [Social support for women survived domestic violence]. *Humanitas*, 4, 92–97, doi: <https://doi.org/10.32782/humanitas/2023.4.13>

SOCIAL SUPPORT FOR WOMEN SURVIVED DOMESTIC VIOLENCE

During 2022, the police and social protection authorities received 251,829 complaints about domestic violence. During 2022, 244,381 applications and reports on criminal offences and other events related to domestic violence were registered.

The purpose of the article is to analyze the legal provisions that regulate the protection of the rights and freedoms of persons who have suffered from domestic violence and violence against women (gender-based violence); characteristics of the provision of social support to women survived domestic violence.

The article reviews the legal framework and available social resources regarding the organization of prevention and countermeasures against domestic and gender-based violence; basic methods of assistance to persons who survived domestic violence (shelters, counselling for victims, hotlines, marital psychotherapy and counselling, family conference, mutual support groups, correctional support programs, correctional programs for the offender).

The authors of the article conclude that the organization of effective interaction between state and non-state institutions in the prevention and counteraction of domestic violence, as well as social support for women who have suffered from domestic violence, should rely on social work specialists. Since the focus of their professional activity is directed to social services for socially vulnerable categories of the population, including women who have suffered from domestic violence.

Key words: domestic violence; women survived domestic violence; gender-based violence; social support; hotlines; shelters; conselling.

Постановка проблеми. Питання соціальної підтримки жінок, постраждалих від домашнього насильства, гендерної рівності в українському суспільстві не втрачає своєї актуальності, оскільки це шлях до побудови демократичних відносин між людьми і розвитку гармонійного суспільства.

За інформацією Нацсоцслужби протягом 2022 року до органів поліції та соціального захисту надійшло 251 829 звернень щодо домашнього насильства. Протягом 2022 року зареєстровано 244 381 заява і повідомлення про кримінальні правопорушення та інші події, пов'язані з домашнім насильством (Щорічна доповідь..., 2022). Вкрай важливим в соціальній роботі, є захист прав жінок, адже це вед за собою і захист дітей, з метою забезпечення для них соціально здорового середовища. З огляду на це актуалізується необхідність спрямування зусиль фахівців соціальної сфери на соціальну підтримку жінок, які постраждали від домашнього насильства.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблему домашнього та гендерно зумовленого насильства вивчали Н. Бондаренко, Т. Журавель, К. Левченко, Т. Лях, І. Трубавіна, О. Хлівна; підходи в наданні соціальних послуг особами, які постраждали від домашнього насильства досліджували О. Кочемировська, Г. Христова; особливості організації та проведення адвокаційних кампаній із представництва прав та інтересів вразливих груп населення розглядали М. Лехолетова, Т. Лях, В. Петрович, Т. Спіріна; роль громадськості в адвокації плав осіб, які потребують захисту та втілення змін досліджували О. Гвоздік, П. Казмеркевич, О. Коваленко, І. Тітаренко; участь громадських організацій у діяльності із запобігання та протидії домашньому насильству вивчали К. Левченко, Н. Шамрук, О. Швед.

Мета статті. Проаналізувати нормативно-правові положення, які регламентують захисту прав і свобод осіб, які постраждали від домашнього насильства та насильства стосовно жінок (гендерно зумовленого насильства); схарактеризувати особливості надання соціальної підтримки жінок, постраждалих від домашнього насильства.

Виклад основного матеріалу. Сприйняття суспільством проблеми домашнього насильства і на вдосконалення законодавства та впрова-

дження сервісів для жінок, які постраждали від домашнього насильства, змінювалось і розвивалось під впливом внутрішніх (політика у сфері захисту прав людини, активність громадських організацій) та зовнішніх (діяльність міжнародних організацій, міжнародно-правові стандарти запобігання та протидії домашньому насильству) факторів сформульованих в конвенціях, деклараціях, резолюціях, рекомендаціях та інших документах (Левченко, Швед, 2020).

Різні аспекти захисту прав і свобод осіб, які постраждали від домашнього насильства та насильства стосовно жінок (гендерно зумовленого насильства) регламентуються низкою нормативно-правових документів, зокрема, Законом України «Про запобігання та протидію домашньому насильству», в якому визначено організаційно-правові засади запобігання та протидії домашньому насильству, основні напрями реалізації державної політики у сфері запобігання та протидії домашньому насильству, спрямовані на захист прав та інтересів осіб, які постраждали від такого насильства (Про запобігання та протидію домашньому насильству, 2018). У міжнародному документі «Конвенції Ради Європи» (Стамбульській Конвенції) порушується тема домашнього насильства та насильства стосовно жінок (гендерно зумовленого насильства). Зокрема, в Конвенції йдеться про «...сприяння ліквідації всіх форм дискримінації стосовно жінок та заохочення справжньої рівності між жінками та чоловіками» (Актуальні питання соціальної роботи, 2023).

Згідно з законодавством, домашнє насильство – це діяння (дії або бездіяльність) фізичного, сексуального, психологічного або економічного насильства, що вчиняються в сім'ї чи в межах місця проживання або між родичами, або між колишнім чи теперішнім подружжям, або між іншими особами, які спільно проживають (проживали) однією сім'єю, але не перебувають (не перебували) у родинних відносинах чи у шлюбі між собою, незалежно від того, чи проживає (проживала) особа, яка вчинила домашнє насильство, у тому самому місці, що й постраждала особа, а також погрози вчинення таких діянь (Про запобігання та протидію домашньому насильству, 2018).

Правове забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків регулюється Законом України «Про забезпечення рівних прав

та можливостей жінок і чоловіків». Згідно з цим законом, насильство за ознакою статі – це діяння, спрямовані проти осіб через їхню стать, або поширені в суспільстві звичаї чи традиції (стереотипні уявлення про соціальні функції (становище, обов'язки тощо) жінок і чоловіків), або діяння, що стосуються переважно осіб певної статі чи зачіпають їх непропорційно, які завдають фізичної, сексуальної, психологічної або економічної шкоди чи страждань, включаючи погрози таких дій, у публічному або приватному житті (Про забезпечення рівних прав..., 2005).

В Конвенції Ради Європи про запобігання насильству стосовно жінок і домашньому насильству, «насильство стосовно жінок за гендерною ознакою» означає насильство, яке спрямоване проти жінки через те, що вона є жінкою, або яке зачіпає жінок непропорційно (Ст. 3). До нього належать: психологічне насильство; переслідування; фізичне насильство; сексуальне насильство, у тому числі зґвалтування; домашнє насильство; примусовий шлюб; каліцтво жіночих геніталій; примусовий аборт та примусова стерилізація; сексуальне домагання; пособництво або підбурювання та замах; неприйнятні виправдання злочинів, у тому числі злочини, учинені в ім'я так званої «честі»; економічне насильство (Конвенція Ради Європи про запобігання насильству..., 2022).

В Україні система заходів спрямована на запобігання та протидію насильству за ознакою статі здійснюються органами виконавчої влади, органами місцевого самоврядування, підприємствами, установами та організаціями, а також громадянами України, іноземцями та особами без громадянства, які перебувають в Україні на законних підставах. Зокрема, згідно із Законом (ст. 1.) з метою запобігання насильства за ознакою статі заходи направлені на підвищення рівня обізнаності суспільства щодо насильства за ознакою статі, його причин і наслідків; на формування нетерпимого ставлення до насильства за ознакою статі; викорінення дискримінаційних уявлень про соціальні ролі та обов'язки жінок і чоловіків. Щодо протидії насильству за ознакою статі (ст. 1.), заходи спрямовані на припинення насильства за ознакою статі, надання допомоги та забезпечення захисту постраждалої особи та отримання нею відшкодування завданої шкоди, а також на належне розсліду-

вання випадків насильства за ознакою статі, притягнення до відповідальності кривдників та зміну їхньої поведінки (Про забезпечення рівних прав..., 2005).

З метою захисту прав осіб, які постраждали від домашнього насильства, впроваджено мобільний застосунок для жінок «Прихована кнопка SOS». Після натискання такої кнопки у застосунку надходить повідомлення до поліції, що має на меті підвищити ефективність боротьби з домашнім насильством і насильством за ознакою статі. У період з 01.08.2022 р. до 31.12.2022 р. із зазначеного мобільного застосунку надійшло 28 повідомлень (Щорічна доповідь..., 2022). Дієвим інструментом реагування на випадки домашнього насильства є Національна гаряча лінія з попередження домашнього насильства, торгівлі людьми та гендерної дискримінації. В грудні 2023 року працівниками Секретаріату у співпраці з Громадською організацією «Ла Страда – Україна», в рамках Всеукраїнської акції «16 днів проти насильства», проведено експертні консультування на Національній гарячій лінії з попередження домашнього насильства, торгівлі людьми та гендерної дискримінації (Експертне консультування на Національній гарячій лінії..., 2023). Серед пропонованих кроків та заходів задля поновлення прав постраждалих, було проведено роз'яснення щодо гарантованої державою допомоги, видів послуг, шляхів притягнення кривдників до відповідальності.

Надання соціально-психологічної допомоги особам, які постраждали від домашнього насильства та/або насильства за ознакою статі здійснюється мобільною бригадою. Регулюється діяльність мобільної бригади Типовим положенням, у якому зазначено порядок утворення, основні засади діяльності та організації роботи мобільної бригади (Про затвердження Типового положення про мобільну бригаду..., 2018). До соціально-психологічної допомоги відносяться соціальні послуги з консультування, кризового та екстреного втручання, соціальної профілактики відповідно до потреб постраждалих осіб.

Соціальні послуги, як екстрене (кризове) втручання, консультування, інформування, надання притулку особам, які постраждали від домашнього насильства та/або насильства за ознакою статі, надається спеціалізованою службою –

Денним центром соціально-психологічної допомоги особам, які постраждали від домашнього насильства та/або насильства за ознакою статі (Про затвердження типових положень про денний центр соціально-психологічної допомоги..., 2019). Серед завдань денного центру є: надання комплексної соціально-психологічної та первинної правової допомоги постраждалим особам; інформування населення про права постраждалих осіб та соціальні послуги, які надаються денним центром; надання короткострокового (до десяти діб) або цілодобового перебування у «кризовій кімнаті» постраждалим особам (тимчасовий притулок для осіб, які зазнали домашнього або гендерно зумовленого насильства та потребують притулку, щоб вберегтися від кривдників); представництво інтересів, яке застосовують під час професійного втручання у процесі індивідуальної роботи з постраждалими особами.

Соціальна адвокація є складовою професійної діяльності фахівців в соціальній роботі. Це дієвий інструмент, який допомагає фахівцям соціальної сфери формувати в Україні нові правила гри в правовому та громадському полі, а також змінювати наявні (Лях, Петрович, Сіпрін, 2022). У випадку представництва інтересів (порушення прав жінок, дискримінації, домашнього насильства тощо) допомога соціального працівника направлена на допомогу тим, хто її потребує, коли особа не може самостійно відстояти свої інтереси (Лехолетова, Лях, Спіріна, 2022). Така допомога може передбачати просування змін у законодавстві, щодо соціальних програм, з метою розширення соціальних послуг, які вже набули чинності або просування тих, що не передбачені або знаходяться на розгляді. Тут важливо обрати дієві інструменти, які дадуть змогу отримати потрібну інформацію, налагодити взаємодію з потрібними людьми тощо.

Для осіб, які постраждали від домашнього насильства та/або насильства за ознакою статі існує спеціалізована служба підтримки постраждалих (притулок), яка утворюється місцевими органами виконавчої влади, органами місцевого самоврядування з урахуванням непропорційного впливу насильства на жінок і чоловіків (Про затвердження Типового положення про притулок..., 2018). Основними завданнями притулку є: створення безпечних умов для перебування постраждалих осіб у при-

тулку; створення соціально-побутових умов для перебування постраждалих осіб; забезпечення захисту прав та інтересів постраждалих осіб шляхом надання відповідних послуг; надання психологічних послуг постраждалим особам; забезпечення у разі потреби госпіталізації постраждалої особи; організація надання юридичних послуг; інформування постраждалих про їх права і можливості отримання дієвої допомоги; сприяння постраждалим особам у пошуку альтернативного придатного безпечного місця перебування; проведення заходів у межах соціально-реабілітаційних програм з урахуванням індивідуальних потреб постраждалої особи.

Основними методами допомоги особам, які постраждали від домашнього насильства є: шелтери (тимчасові притулки для жінок, які постраждали від жорстоких форм насильства в сім'ї); консультації для постраждалих; гарячі лінії; подружня психотерапія та консультування; родинна конференція; групи взаємної підтримки; корекційні програми підтримки; корекційні програми для кривдника.

Заслужують на увагу, в контексті соціальної підтримки жінок постраждалих від домашнього насильства, амбулаторні консультативні послуги різного спрямування. Зокрема, психологічних (сімейна консультація, підвищення батьківської компетентності, курси особистісного зростання); юридичних (з питань встановлення опіки над дітьми, розлучення, майнових прав); профорієнтаційних та професійного навчання (перенавчання); управління доходами тощо (Стандарти надання соціальних послуг особам..., 2011). Для отримання сигналу про випадок насильства, оперативної консультації щодо інформації про заклади і служби, куди можна звернутися є гарячі лінії. Проблема-тичним методом допомоги часто виявляється подружня психотерапія та консультування через необхідність дотримання певних умов. Серед них: згода і жінки, і чоловіка на участь в програмі сімейного консультування (чоловік часто не бажає змінювати власну поведінку); вимога до підготовки компетентного фахівця, який проводить консультування; згода обох членів подружжя зберегти сім'ю та налагоджувати партнерську взаємодію; повна безпека постраждалої сторони та відсутність маніпулювання нею з боку кривдника.

Висновки. На сьогодні в Україні існує дієва база нормативно-правового забезпечення щодо захисту прав і свобод осіб, які постраждали від домашнього насильства. Але проблема домашнього насильства та насильства стосовно жінок (гендерно зумовленого насильства), зумовлена усталеними нормами та стереотипами, які заклалися довгі роки в сім'ях і суспільстві загалом. Часто жінки не здатні протистояти вчиненню по відношенню до себе домашньому насильству через ряд чинників соціально-культурних, пси-

хологічних, соціально-економічних тощо. Тому, організація ефективної взаємодії державних і недержавних установ щодо запобігання та протидії домашнього насильства, а також соціальна підтримка жінок, які постраждали від домашнього насильства, повинна покладатись на фахівців із соціальної роботи, оскільки напрям їх професійної діяльності направлено на соціальні послуги соціально вразливих категорій населення, у тому числі жінок, які постраждали від домашнього насильства.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Конвенція Ради Європи про запобігання насильству стосовно жінок і домашньому насильству та боротьбу із цими явищами. (2022). Конвенцію ратифіковано із заявами Законом № 2319-IX від 20.06.2022 URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_001-11#Text
2. Про запобігання та протидію домашньому насильству : Закон України станом на 03.08.2022. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2229-19#Text>
3. Про затвердження Типового положення про мобільну бригаду соціально-психологічної допомоги особам, які постраждали від домашнього насильства та/або насильства за ознакою статі : Постанова Кабінету Міністрів України від 22 серпня 2018 року № 654 (редакція від 14.12.2022). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/654-2018-%D0%BF#Text>
4. Про затвердження типових положень про денний центр соціально-психологічної допомоги особам, які постраждали від домашнього насильства та/або насильства за ознакою статі, та спеціалізовану службу первинного соціально-психологічного консультування осіб, які постраждали від домашнього насильства та/або насильства за ознакою статі : Постанова Кабінету Міністрів України від 21 серпня 2019 р. № 824 (Редакція від 14.12.2022). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/824-2019-п#Text>
5. Про забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків : Закон України від 08.09.2005 № 2866-IV (Редакція від 03.08.2023). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2866-15#Text>
6. Про затвердження Типового положення про притулок для осіб, які постраждали від домашнього насильства та/або насильства за ознакою статі : Постанова Кабінету Міністрів України від 22 серпня 2018 р. № 655. (Редакція від 14.12.2022). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/655-2018-п#Text>
7. Актуальні питання соціальної роботи : навч. посіб. / О.М. Денисюк та ін. ; ред. кол.: О.В. Епель, Т.Л. Лях, І.В. Силантьєва. Ужгород : РІК-У, 2023. 420 с.
8. Лехолетова, М., Лях, Т., Спіріна, Т. (2022). Алгоритм організації та проведення успішної адвокаційної кампанії із представництва інтересів. *Social Work and Education*, 9(1), 62–74. doi: 10.25128/2520-6230.22.5.5
9. Лях, Т., Петрович, В., Спірін, А. (2022). Інструменти соціальної адвокації прав та інтересів вразливих груп населення. *Ввічливість. Humanitas*, 3, 54–60, doi: <https://doi.org/10.32782/humanitas/2022.3.8>
10. Щорічна доповідь про стан додержання та захисту прав і свобод людини і громадянина в Україні за 2022 рік. URL: <https://ombudsman.gov.ua/report-2022/images/documents/annual-report-2022.pdf>
11. Експертне консультування на Національній гарячій лінії з попередження домашнього насильства. (2023). https://ombudsman.gov.ua/news_details/ekspertne-konsultuvannya-na-nacionalnij-garyachij-liniyi-z-poperedzhennya-domashnogo-nasilstva
12. Стандарти надання соціальних послуг особам, які постраждали від насильства в сім'ї: міжнародний досвід та рекомендації для України. (2011). / Заг. ред. С. Павлиш. Авт. кол.: О. Кочемировська, Г. Христова К.: Запоріжжя: Друкарський світ, 228 с.
13. Левченко, К.Б., Швед, О.В. (2020). Громадські організації України в системі запобігання та протидії домашньому насильству. *Право і безпека*. Харківський Національний університет внутрішніх справ. 1(76). 74–83. URL: <http://pb.univd.edu.ua/index.php/PB/article/view/327>

REFERENCES:

1. Konventsiia Rady Yevropy pro zapobihannia nasylstvu proty zhinok i domashnomu nasylstvu ta borotbu z tsymy yavyshchamy [The Convention of the Council of Europe for the Prevention of Violence Against Women and Domestic Violence against Women]. 20.06.2022. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_001-11#Text [in Ukrainian].

2. Pro zapobihannia ta protydiu domashnomu nasyilstvu : Zakon Ukrainy 03.08.2022. [*On Preventing and Combating Domestic Violence : The Law of Ukraine 03.08.2022*]. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2229-19#Text> [in Ukrainian].

3. Pro zatverdzhennia Typovoho polozhennia pro mobilnu bryhadu sotsialno-psykholohichnoi dopomohy osobam, yaki postrazhdaly vid domashnoho nasyilstva ta/abo nasyilstva za oznakoiu stati : Postanova Kabinetu Ministriv Ukrainy vid 22 serpnia 2018 roku № 654 (14.12.2022). [*On Approval of the Model Regulation on the Mobile Team for Social and Psychological Assistance to Victims of Domestic and/or Gender-Based Violence : Resolution of the Cabinet of Ministers of Ukraine of 22 August 2018 № 654 (14.12.2022)*]. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/654-2018-%D0%BF#Text> [in Ukrainian].

4. Pro zatverdzhennia typovykh polozhen pro denni tsentr sotsialno-psykholohichnoi dopomohy osobam, yaki postrazhdaly vid domashnoho nasyilstva ta/abo nasyilstva za oznakoiu stati, ta spetsializovanu sluzhbu pervynnoho sotsialno-psykholohichnoho konsultuvannia osib, yaki postrazhdaly vid domashnoho nasyilstva ta/abo nasyilstva za oznakoiu stati : Postanova Kabinetu Ministriv Ukrainy vid 21 serpnia 2019 r. № 824 (14.12.2022). [*On Approval of Standard Provisions for a Day Centre for Social and Psychological Assistance to Victims of Domestic Violence and/or Gender-Based Violence and a Specialised Service for Primary Social and Psychological Counselling of Victims of Domestic Violence and/or Gender-Based Violence : Resolution of the Cabinet of Ministers of Ukraine of 21 August 2019 № 824 (14.12.2022)*]. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/824-2019-п#Text> [in Ukrainian].

5. Pro zabezpechennia rivnykh prav ta mozhlyvostei zhink i cholovikiv : Zakon Ukrainy vid 08.09.2005 № 2866-IV (Redaktsiia vid 03.08.2023). [*On ensuring equal rights and opportunities for women and men: Law of Ukraine dated September 8, 2005 № 2866-IV (Editorial dated August 3, 2023)*]. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2866-15#Text> [in Ukrainian].

6. Pro zatverdzhennia Typovoho polozhennia pro prytulok dlia osib, yaki postrazhdaly vid domashnoho nasyilstva ta/abo nasyilstva za oznakoiu stati : Postanova Kabinetu Ministriv Ukrainy vid 22 serpnia 2018 r. № 655 (14.12.2022). [*On Approval of the Model Regulation on a Shelter for Victims of Domestic and/or Gender-Based Violence : Resolution of the Cabinet of Ministers of Ukraine of 22 August 2018, № 655 (14.12.2022)*]. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/655-2018-п#Text> [in Ukrainian].

7. Aktualni pytannia sotsialnoi roboty : navch. posib. [*Current issues of social work: a study guide*]. / O.M. Denysiuk ta in. ; red. kol.: O.V. Epel, T.L. Liakh, I.V. Sylantieva. Uzhhorod : RIK-U, 2023. 420. [in Ukrainian].

8. Lekholetova, M., Liakh, T., Spirina, T. (2022). Alhorytm orhanizatsii ta provedennia uspishnoi advokatsiynoï kampanii iz predstavnytstva interesiv. [*Algorithm for organizing and conducting a successful interest representation advocacy campaign*]. Social Work and Education, 9(1). 67–78. DOI: <https://doi.org/10.25128/2520-6230.22.1.5> [in Ukrainian].

9. Liakh, T., Petrovych, V., Spirin, A. (2022). Instrumenty sotsial'noyi advokatsiyi prav ta interesiv vrazlyvykh hrup naselennya [*Tools of social advocacy of rights and interests of vulnerable population groups*]. Vvichlyvist. Humanitas, 3, 54–60, doi: <https://doi.org/10.32782/humanitas/2022.3.8> [in Ukrainian].

10. Shchorichna dopovid pro stan doderzhannia ta zakhystu prav i svobod liudyny i hromadianyna v Ukraini za 2022 rik. [*Annual report on the state of observance and protection of human and citizen rights and freedoms in Ukraine for 2022*]. URL: <https://ombudsman.gov.ua/report-2022/images/documents/annual-report-2022.pdf> [in Ukrainian].

11. Ekspertne konsultuvannia na Natsionalnii hariachii linii z poperedzhennia domashnoho nasyilstva. [*Expert counseling at the National Domestic Violence Prevention Hotline*]. (2023). https://ombudsman.gov.ua/news_details/ekspertne-konsultuvannya-na-nacionalnij-garyachij-liniyi-z-poperedzhennya-domashnogo-nasyilstva [in Ukrainian].

12. Standarty nadannia sotsialnykh posluh osobam, yaki postrazhdaly vid nasyilstva v sim'i: mizhnarodnyi dosvid ta rekomendatsii dlia Ukrainy. [*Standards for providing social services to victims of family violence: international experience and recommendations for Ukraine*]. (2011). Zah. red. S. Pavlysh. Avt. kol.: O. Kochemyrovska, H. Khrystova K.: Zaporizhzhia: Drukarskyi svit, 228. [in Ukrainian].

13. Levchenko, K.B., Shved, O.V. (2020). Hromadski orhanizatsii Ukrainy v systemi zapobihannia ta protydiu domashnomu nasyilstvu. [*Public organizations of Ukraine in the system of preventing and countering domestic violence*]. Pravo i bezpeka. Kharkivskiy Natsionalnyi universytet vnurishnikh sprav. 1(76). 74–83. URL: <http://pb.univd.edu.ua/index.php/PB/article/view/327> [in Ukrainian].